

SON YÜZYIL TÜRK DİNÎ MUSİKİ TARİHİNDE SÂDETTİN KAYNAK'IN YERİ VE ÖNEMİ

Murat ÖZER*

Musiki tarihimizde son yüzyıla kadar “dini yahut lâdini” bir tasnif bulunmasa da tarihi süreç içerisinde kimilerine göre modernleşme kimilerine göre ise gelenekten kopmanın bir sonucu olarak geleneğimizin en önemli unsurlarından birisi olan Türklere has musiki, ciddi bir gerileme süreci içerisinde. Dâhil bulunduğu bu zaman dilimi içerisinde bir bütün olarak kabul edilmesi gereken musiki, bazıları tarafından özellikle “ilahiyata dair” unsurlardan soyutlanmaya çalışılmış ve bunun bir sonucu olarak yukarıda zikredilen iki suni tasnif günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Fakat bu yüzyılın önemli şahısları üzerinden hareket edildiğinde görülecektir ki musiki kendi tedrisatı içerisinde bir tevhid arz eder. Yani günümüz ifadesiyle Türk musikisi dinli yahut dinsiz bir tasnif konusu barındırmaz. İşte musiki tarihinde ve kendi müzik yaşamında bu tevhidin ifade edilebileceği belki de en önemli isim Hâfız Sâdettin Kaynak'tır.

Türk musikisinin hemen hemen her alanına önemli seviyede katkılar ve intikaller sağlamış olan Hâfız Sâdettin Kaynak'ın son yüzyıl musiki tarihimizde nedense sadece belli hususlarıyla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Üzücüdür ki bu çalışmalar Sâdettin Kaynak'ın genelde salt bir gazelhân yahut bir bestekâr olarak anılmasını sağlamıştır. Fakat hayat hikâyesinin çeşitli anekdotları incelendiğinde görülür ki Sâdettin Kaynak, kendi yüzyılının gerektirdiği bütün modern argümanları sergilemekle birlikte hem tradisyonel mânâda hem de inanç bazında sahip olduğu manevi karakterini ifade etmekten en ufak bir şüphe duymamıştır. Bu konu ile ilgili en büyük anekdot Sâdettin Kaynak'ın hâfızlık unvanı ile ilgilidir.

Merhum Ali Rıza Avnî'nin kaleme aldığı ve daha sonrasında Sâdettin Kaynak'ın bizzat tashih ettiği biyografinin başında şu uyarıyı yaptığı bilinmektedir:

“Evlât, benim için ileride yazacağın veya senden isteyecekleri tercüme-i hâlim için yazılanların başına ‘Hâfız’ demeyi sakın unutma!”

Hayatının hemen hemen her safhasında bu unvan merkezinde yaşamış bulunan Sâdettin Kaynak'ın hâfızlık vasfı aileden gelme bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Babası Hâfız Ali Alâeddin Efendi'nin son derece önem verdiği oğullarının hâfız olması isteği ilk olarak Sâdettin Kaynak'ta vücut bulmuş ve Kaynak henüz dokuz yaşındayken hıfziyyetini ikmal ederek

ve hâfızlık unvanını kazanmıştır. Bu temelle bakıldığında Sâdettin Kaynak'ın dinî musikideki en önemli vasfı Kur'ân kârîliğidir. Hâfızlık imtihanını verdiği Fatih Camii'nde imtihandan sonra babasının Kaynak'a söylediği sözler kendisindeki bu kabiliyetin bir ürünü olsa gerektir. Hoca ve hâfızların huzurunda hâfızlık imtihanını veren Sâdettin Kaynak babasından şu müjdeyi almıştır:

“Oğlum, ileride kendinden söz ettirecek kadar Kur'ân kıraatinde söz sahibi bir hâfız olacaksın.”

Birçok dünyevî unvan kazanmakla birlikte Sâdettin Kaynak'ın kendisine dair betimlemelerde hâfızlık unvanına dikkat çekmesinden de anlaşılıyor ki hayatında Kur'ân kıraati son derece önemli bir yer teşkil etmekteydi. Yaptığı icralara getirilen yorumlara bakılırsa Sâdettin Kaynak'ın hayatında en çok önem verdiği ve üzerinde titizlikle durduğu iş Kur'ân kıraatidir. Bu açıdan bakıldığında Sâdettin Kaynak'ın tüm icralarının ve musiki ile olan irtibatının bu temelden incelenmesi onun sanat dünyasının anlaşılmasında çok daha etkili olacaktır, diyebiliriz.

Hakkında yazılmış biyografilerde zikredilmektedir ki Sâdettin Kaynak'ın, kendisinden bahsedildiğinde icracılığının temelinde Kur'ân kıraati vardır. Son derece parlak ve karakteristik sesiyle gerçekleştirdiği Kur'ân kıraatinde tecvid gibi teknik kaideler hususunda da son derece başarılı olduğu kaynaklarda yer almaktadır.

Sâdettin Kaynak'ın, Kur'ân üslubuyla alakalı olarak döneminin önemli isimlerinden de takdir aldığı bilin-

Sâdettin Kaynak, Vecihe Daryal ve Perihan Altındağ Sözeri ile Ankara Radyosu Stüdyosu'nda, yıl 1941

* Araştırmacı, müzisyen.

mektedir. Bunlarda yazılı olarak kayda geçenlerden en önemlisi Hâfız Ali Rıza Sağman'ın, hakkında yazdıklarıdır:

“Kur’ân Nasıl Okunur’da onun (Sâdettin Kaynak’ın) Kur’ân okuyuşu hakkında bildiklerimi yazacağım. Kaynak bugün Kur’ân okuma işinde birincilerden sayılır. O tatlı, o yumuşak ve o zengin sesi, her şeyden ziyade Kur’ân okumak için yaratılmıştır. Sâdettin’in hali iyi olur da neşeli okursa; dinleyenler üzerinde en ilâhî tesiri yapar. O ibrişim (ipek iplik) sedâ, o güzel edâ, ne Kur’ân’ı sıkır, ne kulakları tıkar, ne de ruhları boğar. Sâdettin Kaynak, bugün müzik eserleri ile en yüksek başarılarla kavuşmuş, âtilere doğru kök salmış parlak bir sanatkârimizdir.”

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılmaktadır ki Sâdettin Kaynak’ın Kur’ân kıraati, dönemin en parlak seviyesindedir. Bununla birlikte Kur’ân kıraati icrası yanında Sâdettin Kaynak’ın en önemli vasfı camii içi musikideki icralarıdır. Özellikle ezan okuma konusundaki tavrı ve üslubu literatürümüzde son derece nitelikli bir yere sahiptir. Yeri gelmişken şu anekdotu da belirtmekte fayda bulunmaktadır: Kur’ân kıraatinde ve camii musikisinde Sâdettin Kaynak’ın ilham aldığı en büyük isim Hâfız Sâmi’dir. Bunu icralarında görmekle birlikte Sâdettin Kaynak’ın kendi beyanlarından da bilmekteyiz.

Sâdettin Kaynak’ın dini musiki içerisindeki vasfını kategorize etmek gerekirse onun en önemli özelliklerini camii musiki icrasında görebiliriz. Her ne kadar musiki hocaları arasında Şeyh Cemal Efendi gibi tekke musikisine ait isimler de bulunsa dönemin sosyal yönlendirmelerinin sonucu olarak Sâdettin Kaynak’ın eserlerini daha çok camii musikisine dair olan kategoride görmekteyiz.

İcrasında bulunduğu ezanlar tıpkı Kur’ân kıraati kadar büyük bir başarı örneği olarak literatüre geçmiş olan Sâdettin Kaynak’ın ne yazık ki müezzinlik müessesesine kazandırdığı bu başarılar siyasal bir sonuçla “Türkçe ezan”ın gölgesinde kalmıştır.

Sâdettin Kaynak’ın dini musikideki faaliyetlerinden birisi de şüphesiz camii kürsüsünde bulunduğu icralardır. Bir başka ifadeyle mevlithânlık unvanı Sâdettin Kaynak’ın diğer faaliyetleri kadar önemli bir seviyededir. Kendi döneminde çitası çok yüksek olan mevlithânlar arasında farklı bir yere sahip olması onun mevlithânlığı konusundaki kabiliyeti için son derece önemli bir veri olarak karşımızda durmaktadır.

Sâdettin Kaynak’ın dini musikideki faaliyetleri icracılık kısmıyla birlikte bestecilik kısmı ile de büyük önem arz eder. Kayıt altına alınmış onlarca ilahisi bulunan Sâdettin Kaynak’ın bu eserlerinin birçoğu günümüzde

de hâfız grupları tarafından meşk ve icra edilmektedir. Sâdettin Kaynak’ın bestelediği ilahilerle ilgili şu söylenebilir ki, camii musikisinin bütün özelliklerini yansıtan bu besteler Sâdettin Kaynak’ın melodik karakterini de içlerinde barındırır. Fakat “Hâfız Sâdettin” izleri taşıyan bu eserlerin kaliteleri de bestekârını gölgede bırakmıştır diyebiliriz. Öyle ki, günümüzde camii musikisinde okunan pek çok eseri halkımızın kulaklarında yer etmiş olmakla birlikte bu eserlerin Sâdettin Kaynak’a ait olduğu çok az kişi tarafından bilinir. Kaynak’ın dini musikideki bestekârlığı içerisinde kayıt altına alınmış üç adet nefes ve iki adet şuul formunda eseri mevcuttur.

Sâdettin Kaynak’ın dini musikideki başarısı hakkında söylenecek önemli bir husus da her ne kadar dini form içinde gözükmesi de bestelediği mersiyelelerdir. Vefat eden kişinin arkasından matem felsefesiyle kaleme alınan mersiyeleler, Türk edebiyatında son derece önemli bir yere sahiptir. Sâdettin Kaynak şehitler için, güftesini kendi yazdığı, Aşk Yolunda Can Veren Bu Masmumlar Eşdiler mısralı düğâh makamında bir mersiye bestelemiştir. Kaynak’ın bestelediği ikinci mersiye ise, sözleri ünlü şair Mehmet Akif’e ait olan Çanakkale şehitleri için yazılmış Ey Bu Topraklar İçin Toprağa Düşmüş Asker mısralı şiirdir. Bununla birlikte güftesinin kime ait olduğu bilinmeyen düğâh makamında Cân Vatan Cânân Vatan Bû-yi Vatan mısralı üçüncü bir mersiyesi de bulunmaktadır.

Sâdettin Kaynak’ın mersiyeçiliği hakkında dönemin önemli musikînaslarından olan Ahmet Muhtar Gölge’nin bir tespitini de paylaşmak son derece yerinde olacaktır. Gölge’ye göre her ne kadar tekke musiki formunda eserler bestelemiş olmasa da Sâdettin Kaynak’ın bu konudaki kabiliyeti kaleme aldığı diğer bestelerindeki potansiyelde görülmektedir. Örneğin; Sâdettin Kaynak hiç Kerbelâ mersiyesi bestelememiştir. Fakat bestelediği mersiye ve icralara bakıldığında şu söylenebilir ki, ünsiyeti bulunmadığı tekke formunda eğer bir Kerbelâ mersiyesi besteleseydi bu mersiye, şu anki Kerbelâ mersiyeleleri repertuarı içerisinde son derece müstesna bir yere sahip olurdu. Belki de Allah, Ehl-i Beyt âşıklarının gönlü dayanmayacak düşüncesiyle Sâdettin Kaynak’ı bu nimetten mahrum etmişti.

Günümüzde klasik Türk musikisinde yapılan tasniflerle konuya bakıldığında Sâdettin Kaynak’ın sahip olduğu dini musiki faaliyetlerinin bir ekol olduğu görülmektedir ve günümüzün özellikle camii musikisinde faaliyet gösteren hâfız ve mevlithân adayları için bu birikim bir deryadır.